

Projektas

„Viešosios konsultacijos dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 m. nuostatų įgyvendinimo“

Rekomendacijos dėl Valstybinės švietimo strategijos prioritetinių nuostatų bei priemonių joms įgyvendinti

2007 m. Vilnius

Rekomendacijos dėl Valstybinės švietimo strategijos prioritetinių nuostatų bei priemonių joms įgyvendinti

Viešųjų konsultacijų metu prieita išvada, kad Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. patvirtintos Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatos (toliau – Strategijos nuostatos) kaip dokumentas visuomenėje menkai funkcionuoja, kad švietimo bendruomenė esamų švietimo problemų sprendimo paieškų tiesiogiai nesieja nei su šiomis Strategijos nuostatomis, nei su 2005 m. sausio 24 d. Vyriausybės patvirtinta nuostatų įgyvendinimo programa (toliau – Programa), reikalauja detalesnės pačių dokumentų ir jų politinio konteksto analizės. Kodėl šie svarbūs švietimo politikos dokumentai neveikia visuomenėje kaip švietimo modernizavimo priemonės? Kodėl Seimo apibrėžta Strategijos nuostatų paskirtis - “suteikti pagrindą Lietuvos švietimo vizijai įgyvendinti ir sudaryti galimybę Lietuvos piliečiams, jų interesų grupėms bei valstybės institucijoms tęsti viešas diskusijas ir susitarti dėl šios vizijos įgyvendinimo kelių” - praktiškai lieka nerealizuojama? Ko stinga patiems dokumentams ir ko stinga politinei šių dokumentų sklaidai, kad jais nuosekliau nesiremia viešojo švietimo politika?

Strategijos nuostatos ir politinis kontekstas

Viena šitokios padėties priežasčių yra ta, kad Strategijos nuostatos viešojoje erdvėje stokoja savo politinio “advokato”. Dokumentas, rengtas Respublikos Prezidento iniciatyva ir priimtas parlamentinių partijų sutarimu, šiuo metu neturi jį įgyvendinti viešai siekiančių politinių gynėjų. Nei Prezidentas, nei Seimo partijos, nei besikeičiančios Vyriausybės šiuo dokumentu nemėgina grįsti valstybės politinės darbotvarkės, viešai nesieja su juo spręstinių švietimo ir valstybės raidos problemų. Politinis dokumentas iš politinio lygmens tapo “nuleistas” į žemesnės grandies valstybės tarnautojų rūpesčių plotmę ir iš esmės prarado savo kaip valstybinės švietimo politikos gairių paskirtį. Strategijos nuostatos yra iškritusios iš šiuo metu Lietuvos pareigūnų bei žiniasklaidos kuriamo viešojo diskurso. Kartu iš viešojo diskurso yra dingusios ir pamatinės dokumentu siektos įtvirtinti švietimo politikos nuostatos bei moderni švietimo misijos šiandienos valstybėje ir visuomenėje samprata. Būtent Strategijos nuostatos išryškino švietimo misiją šiuolaikinėje Lietuvos valstybėje, susiejo švietimą su strateginiais Lietuvos tautos siekiais ir esminių tautos raidos problemų sprendimu. Seimo priimtose Strategijos nuostatos atvėrė galimybę iškelti švietimą į nacionalinės politikos centrą, paversti švietimą modernios tautos ir valstybės, kuriančios visuomenės formavimo priemone. Deja, šia atverta galimybe kol kas viešojoje politikoje nėra nuosekliau pasinaudota. Priešingai, pastaraisiais metais švietimas vis labiau išstumiamas į

nacionalinės politikos paribį. Esamai švietimo sistemai nebepriskiriama bendra žmogiškųjų išteklių plėtros funkcija: ją iš švietimo tarsi perima ekonomikos ir socialinės apsaugos sektoriai. Europos Sąjungos struktūrinės paramos pagalba remiantis, užuot sparčiau transformavus, išplėtojus ir mokymosi visą gyvenimą poreikiams pritaikius esamą švietimo sistemą, greta kuriama alternatyvi švietimo sistema. Strategijos nuostatose įtvirtinta šiuolaikinė – platesnė – švietimo samprata liko nepasiekusi viešosios erdvės: visuomenė ir valdžia iki šiol per siaurai suvokia švietimo sistemą bei jos misiją, švietimui daugeliu atvejų priskirdamos tik vaikus ir vaikų mokytojus.

Strategijos nuostatos nėra veiksmingos ir todėl, kad per mažai yra įgalinti patys švietimo veikėjai. Jie kol kas nėra pajėgūs savarankiškai inicijuoti ir “tęsti viešas diskusijas dėl švietimo vizijos įgyvendinimo kelių”.

Atotrūkis tarp Programos ir Strategijos nuostatų

Lauktina, kad Strategijos nuostatas - bendro pobūdžio politinį tekstą – “gyvu”, realiai veikiančiu ir visuomenės tikrovę keičiančiu dokumentu paverstų Strategijos nuostatų įgyvendinimo programa. Kodėl šiuo atveju Programa nesuteikė praktinio veikimo galios Strategijos nuostatoms, kodėl pati Programa netapo švietimo bendruomenėje ir visuomenėje veikiančiu dokumentu? Atsakyti į šuos klausimus padeda pačios Programos analizė.

Vyriausybės nutarimu patvirtintame dokumente nusakoma tokia Programos paskirtis: “išryškinti tolesnės Lietuvos švietimo reformos strategines kryptis, numatyti jų įgyvendinimo priemones ir išteklius iki 2008 metų <...>, apibrėžti tikėtinus reformos rezultatus konkrečiais rodikliais”. Kaip Programos tekstas šią paskirtį įgyvendina? “Tolesnės Lietuvos švietimo reformos strateginės kryptys” programoje “išryškinamos” išskiriant penkias “prioritetines kryptis”: valdymo tobulinimą, infrastruktūros tobulinimą, paramos tobulinimą, turinio tobulinimą, personalo tobulinimą. Pagal šias penkias prioritetines kryptis Programoje išdėstomos įgyvendinimo priemonės ir laukiami rezultatai. Pastebėtina, kad prioritetinės kryptys ir priemonės yra ne nacionalinio, bet žinybinio pobūdžio. Pati Programa savo forma ir turiniu atitinka Vyriausybės patvirtintą Švietimo ir mokslo ministerijos veiksmų planą. Beje, pasirengtą Programą Švietimo ir mokslo ministerija ne tik viena įgyvendina, bet, kaip skelbiama dokumente, viena “vykdo šios Programos įgyvendinimo stebėseną”, vertina ją pagal pačios nusistatytus rodiklius. Taigi nacionalinio pobūdžio Strateginės nuostatos paverčiamos uždara žinybine Programa.

Atotrūkis tarp Programos ir tikrovės

Programa yra atitrūkusi ne tik nuo Strategijos nuostatų, bet ir nuo Lietuvos tikrovės. Ši atotrūkį prikišamai rodo nemaža dalis numatytų pasiekti rodiklių. Štai, tobulinant valdymą užsibrėžta pasiekti, kad per penkerius metus – nuo 2008 iki 2012-ųjų - “vienam pradinio, pagrindinio arba vidurinio ugdymo programos mokiniui” tenkanti lėšų suma padidės tik nuo 2 iki 2,2 tūkstančio litų, kad privačios išlaidos švietimo įstaigoms per šį laiką išaugs tik nuo 150 iki 200 milijonų. “Viešosiose konsultacijose dalyvaujančių nevyriausybinių organizacijų skaičius” iki 2008 metų turėtų padidėti nuo 11 iki 15, o per 2008-2012 metus – iki 17 organizacijų. Tobulinant paramą, numatoma didinti švietimo įstaigose ugdomų 1-6 metų vaikų dalį nuo 2002 metais buvusių 44 nuošimčių iki 49 nuošimčių 2007 metais bei 60 nuošimčių - 2012-aisias. Deja, šie nuošimčiai mažai ką galės pasakyti apie Lietuvos vaikams švietimo teikiamas lygaus gyvenimo starto galimybes. Europos šalyse tokios galimybės nusakomos pateikiant ketverių metų vaikų, įtrauktų į ugdymo sistemą, nuošimtį. Šiandien pagal sistemiškai ugdomų keturmečių nuošimtį Lietuva stipriai atsilieka nuo Europos Sąjungos vidurkio: mažiau ugdomų šio amžiaus vaikų yra tik Airijoje, kurioje ugdymo priedermes tradiciškai atlieka šeima. Programa nenumato esmingiau išplėtoti šiuolaikinių paslaugų vaikus auginančioms šeimoms: 1-6 metų vaikus auginančių ir švietimo pagalbą gaunančių šeimų dalis per 2008-2012 metus turėtų išaugti tik nuo 20 iki 25 nuošimčių. Tobulinant personalą, numatoma nuo 70 iki 90 bei 95 nuošimčių padidinti “tinkamą kvalifikaciją turinčių mokytojų dalį”, tačiau kokiomis priemonėmis tai bus pasiekta, nutylima. Tiesa, numatoma kelti dėstytojų atlyginimus, bet šiam tikslui apibrėžtas lėšų poreikis nerodo, kad tai iš tiesų ketinama padaryti: iki 2008 metų dėstytojų atlyginimams kelti numatoma skirti tik 13 milijonų litų, iki 2012 metų – tik 92 milijonai. Dar mažesnės lėšos Programoje numatomos esminiams švietimo reformos darbams. Štai, parengti ir įgyvendinti Bendrojo ugdymo ir profesinio rengimo sistemų suartinimo programą visoje Lietuvoje ketinama išleidžiant vos 700 000 litų iki 2008 metų ir 2,1 milijono litų iki 2012 metų. “Įgyvendinti Mokymosi visą gyvenimą strategiją ir jos įgyvendinimo veiksmų planą” numatoma skiriant tik 700 000 litų iki 2008 metų ir 3 milijonus litų – iki 2012 metų. Tam, kad visoje Lietuvoje būtų išplėtos ikimokyklinio ugdymo paslaugos, kad jos taptų prieinamos socialinės rizikos šeimų vaikams, iki 2008 ketinama skirti tik 2 milijonus litų, iki 2012 metų – 10 milijonų litų. Sukurti ir išplėtoti visuotinio priešmokyklinio ugdymo sistemą Lietuvoje ketinama atitinkamai skiriant 700 000 ir 3 milijonus litų. Migruojančių šeimų vaikų ugdymo planą parengti ir įgyvendinti ketinama išleidžiant atitinkamai tik 200 000 ir 1 milijoną litų. Štai, Strategijos nuostatų uždavinys - “išplėtoti lanksčią ir veiksmingą finansinės paramos studentams sistemą: studijų kreditavimą, diferencijuotas socialines stipendijas, diferencijuotus mokesčius už bendrąbatį,

visiems studentams prieinamas paskolas” - Programoje supaprastinamas taip: “padidinti valstybės paramą studentams”, o šiam uždaviniui įgyvendinti numatoma skirti tik 3,7 milijono litų iki 2008 metų, iki 2012 metų – papildomų lėšų skirti nebenumatyta. Taigi, kiekvienam iš šių strateginės svarbos nacionalinių švietimo uždavinių įgyvendinti Lietuvos Respublikos Vyriausybė skiria gerokai mažiau lėšų, negu Vilniaus miesto savivaldybė buvo skyrusi sostinės mokinių maudymuisi dar nepastatytame vandens pramogų parke. Galime daryti išvadą, kad pati Vyriausybė, tvirdindama Programą, į jos, o kartu ir į Strategijos nuostatų, įgyvendinimą rimtai nežiūrėjo. Todėl nėra jokio pagrindo tikėtis, kad Programą, kartu ir Strategijos nuostatas, rimtai vertintų švietimo bendruomenė bei visuomenė.

Išvados

Strategijos nuostatomis Lietuvos visuomenė ir švietimo bendruomenė šiuo metu nuosekliau nesiremia kaip viešosios politikos dokumentu dėl šių priežasčių:

- Nėra politinės jėgos, viešai įsipareigojusios ir siekiančios Strategijos nuostatas įgyvendinti.
- Stinga jungties tarp Strategijos nuostatų ir dabartinės Lietuvos politinės darbotvarkės.
- Strategijos nuostatos yra praradusios nacionalinio strateginio dokumento paskirtį ir tapusios žinybiniu, tik grupės valstybės tarnautojų rūpesčiui patikėtu dokumentu.
- Strategijos nuostatos nėra veiksmingos, nes per mažai įgalinti patys švietimo veikėjai.
- Programa, parengta kaip uždaras vienos žinybos veiksmų planas, nesuteikė Strategijos nuostatomis praktinio veikimo galios.
- Programa yra atitrūkusi nuo tikrovės: nemaža dalis siektinų rezultatų ir tam reikalingų išteklių joje nėra pagrįsti.

Rekomendacijos dėl naujos Programos rengimo

Rengiant 2008-2012 metų programą visų pirma reikėtų įvertinti sparčiai kintantį švietimo kontekstą. Šiuo metu švietimas Lietuvoje išstumiamas iš bendros nacionalinės politikos, atsiduria šios politikos paraštėje. Esama švietimo sistema vis labiau netenka bendros žmogiškųjų išteklių plėtros funkcijos. Europos Sąjungos struktūrinės paramos įsisavinimui stingant strateginio kryptingumo, šios paramos pagalba kuriama alternatyvi švietimo sistema. Švietimas ir jo misija politikų bei visuomenės vis dar suvokiami per siaurai – vien kaip vaikų ugdymas. Kad naujoji Programa galėtų pasipriešinti šioms tendencijoms, ji neturi būti uždara ir žinybinė.

Programą būtina glaudžiau susieti su Strategijos nuostatomis bei suteikti jai nacionalinį pobūdį. Kadangi Strategijos nuostatos yra glaustas ir abstraktus pobūdžio dokumentas, naujoji Programa visų pirma turėtų detalizuoti pamatinius šio dokumento teiginius. Ji turėtų išryškinti, sukonkretinti ir visuomenei suprantamais teiginiais nusakyti bendrąją švietimo viziją – bendrąją švietimo plėtros kryptį. Taip pat Programa turėtų aiškiau išdėstyti dabartinę švietimo misiją Lietuvos visuomenėje ir valstybėje, tiesiogiai susieti Strategijos nuostatose įvardintus strateginius švietimo siekius su svarbiausiomis sprendžiamomis tautos problemomis. Programa privalėtų iškelti esminį švietimo vaidmenį bendroje nacionalinėje politikoje ir paaiškinti, kaip tas vaidmuo bus įgyvendintas. Būtų reikalinga geriau “sustruktūrinti” švietimo siekius: išskirti vieną pagrindinį siekį (pavyzdžiui, švietimo kokybę) ir su juo susieti kitus svarbiausius švietimo siekius. Taip pat svarbu išplėsti ir įtvirtinti Programoje švietimo kokybės sampratą.

Programoje reikėtų konkrečiai nusakyti mechanizmą, kaip piliečiai bus įgalinti dalyvauti kuriant viešąją švietimo politiką, įgyvendinant Strategijos nuostatas ir Programą.

Tam, kad Strategijos nuostatos ir naujoji Programa taptų veiksmingu viešosios politikos instrumentu, būtina išplėsti Programos rengėjų, įgyvendintojų ir stebėsenos vykdytojų ratą. Programa nebus veiksminga, jei, kaip iki šiol, ją kurs, įgyvendins ir įgyvendinimą stebės viena Švietimo ir mokslo ministerija. Labai svarbu kuriant naująją Programą kuo nuosekliau remtis viešosiomis konsultacijomis ir įtraukti į šį darbą socialinius partnerius, švietimo bendruomenę, pilietinę visuomenę, žiniasklaidą. Programa neturėtų būti žinybinė: ji privalėtų aprėpti ne tik Švietimo ir mokslo ministerijai likusį politinės galios lauką. Tarp naujos Programos įgyvendintojų greta Švietimo ir mokslo ministerijos turėtų būti Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kitos ministerijos, Lietuvos visuomeninis radijas ir televizija, socialiniai partneriai. Programoje reikėtų numatyti aiškius skirtingų švietimo veikėjų vaidmenis, taip pat derėtų aptarti švietimą įtakančių socialinių veikėjų funkcijas. Programos įgyvendinimo stebėseną derėtų patikėti ne pačiai Švietimo ir mokslo ministerijai, bet Švietimo tarybai arba Seimo Švietimo, kultūros ir mokslo komitetui.

Programos priemonės ir rodikliai turi atitikti Strategijos nuostatų keliamus švietimo tikslus ir juos sukonkretinti. Programos priemonės neturėtų transformuoti ir pakeisti Strategijos nuostatose nusakytų švietimo plėtotos tikslų ir uždavinių. Programoje būtina įvardinti ne tik bendro pobūdžio procesus, kuriuos Švietimo ir mokslo ministerija numato skatinti, bet ir konkrečius sprendimus, reikalingus tikslams bei uždaviniams pasiekti. Derėtų aiškiai nurodyti, kas ir kada švietimo plėtojei būtinus konkrečius politinius bei administracinius sprendimus priims. Programa turėtų apibrėžti ne tik bendro pobūdžio ministerijos veiklas, bet ir visuomenei rūpimų švietimo problemų sprendimus. Būtent su visuomenei rūpimų problemų sprendimu programoje turi būti susieti numatomi rezultatai ir rodikliai.

Programos priemonės būtina pagrįsti realiais resursais ir nukreipti į naujas visuomenės reikmes. Naujoji Programa visų pirma turėtų būti geriau suderinta tiek su nacionalinio biudžeto projektais, tiek su Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija bei veiksmų planais. Ypatingai svarbu švietimo plėtotės tikslus ir uždavinius pagrįsti ES 2007-2012 metų struktūrinės paramos lėšomis. Naudos Programos priemonės turėtų būti skiriamos ne tik vaikams ir jaunimui, bet ir visai visuomenei. Būtina numatyti konkrečias priemones mokymosi visą gyvenimą sistemai išplėtoti. Kita vertus, Programos priemonės tiesiogiai susietinos su šiuolaikine socialine bei kultūrine švietimo misija, o Programos rodikliai nuosekliai sujungtini su visuomenės socialinės ir kultūrinės plėtos rodikliais. Viena iš Programos priemonių turėtų tapti atviro koordinavimo metodas.

Programoje derėtų išryškinti švietimo kokybės ir aprėpties (prieinamumo) prioritetus. Švietimo kokybės ir aprėpties prioritetams turėtų būti subordnuoti kiti švietimo plėtotės siekiai, tikslai ir uždaviniai. Būtent šių prioritetų įgyvendinimo priemonės visų pirma turėtų būti apibrėžtos Programoje. Programoje rekomenduotina išplėsti ir su visuomenės kultūrinės bei socialinės raidos rodikliais susieti švietimo kokybės sampratą. Švietimo kokybės samprata turėtų apimti ne tik švietimo turinio ir pedagogų pasirengimo dalykus, bet ir švietimo santykius, švietimo aplinką bei klimata, visuomenę supančią informacinę erdvę. Išplėstina ir į visus visuomenės narius orientuotina švietimo prieinamumo, aprėpties samprata.

Programa turėtų aprėpti ne tik tradicines, bet ir naujas švietimo erdves bei atsakyti į pagrindinius tautos socialinės ir kultūrinės raidos klausimus. Programoje derėtų nusakyti švietimo ryšį su viešąja erdve ir numatyti priemones, kuriomis Lietuvos informacinei erdvei būtų siekiama suteikti edukacinį matmenį. Programa turėtų apimti švietimo santykius darbo vietose, darbo rinkoje. Ji turėtų aptarti socialinio komunikavimo būdus. Programa sutelktina į žmogiškojo kapitalo plėtrą ir tiesiogiai susietina su visuomenės pilietinio ir kūrybinio įgalinimo uždaviniais. Programa turėtų apibrėžti švietime veikiančių partnerių atsakomybę ir atskaitomybę už nacionalinio švietimo projekto įgyvendinimą. Programos forma turėtų būti paprasta, suprantama, visai visuomenei skirta, aiškų veiksmų planą duodanti.